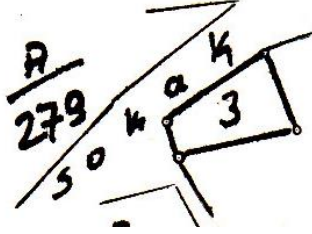

AKÇASU'DA HACİHÜSEYİNLER SU MAHZENİ

Kızıltan ULUKAVAK

Akçasu Mahallesi Ulukavak Sokak'ta, Akçasu değirmenine bitişik, bir su mahzeni bulunmaktadır. Kadastroda Akçasu Mahallesi, 270 ada, 3 No.lu parseli oluşturmaktadır. Dıştan yüzölçümü 38 m² olup, Hacıhüseyinler bahçesinin su mahzeni adıyla bilinir.

Tapu kayıtlarına göre mahzen, yarı yarıya bu satırların yazarı ile kardeşi Zehra Şükran TAŞKIRAN'ın mülkiyetindedir. Mahzen, yandaki kadastral çizimde 3 numara ile gösterilmiş olup; ön taraftan Ulukavak Sokak, sol ve arka taraftan Akçasu değirmeni ve sağ taraftan da Hacıhüseyinler bahçesinin nihayetindeki Akçasu deresine inen dar yol arasında konuşlanmıştır.

Mahzenin taban yüzeyi Ulukavak Sokak'tan iki metre kadar aşağıdadır; tavanı ise aynı sokaktan bir metre kadar yüksektir. Taban kesiti ise geometrik olarak yamuk biçimindedir. Mahzen, arazinin geometrik şekline uygun olarak yapılmaya çalışılmıştır.

Mahzenin kuzeybatı yönünde Ulukavak Sokak'tan girilen küçük bir kapısı, aşağıda kuzeydoğu köşesinde de, mahzenin boşaltılması için kullanılan, büyük bir su vanasının yer aldığı bölmeye açılan, daha küçük bir başka kapısı vardır. Mahzenin etrafı taş duvarlarla örülüdür. İçerden tabanı ve iç yan duvarları horasan harcı ile sıvanmak suretiyle suyun dışarıya sızmaması sağlanmıştır. Üstte kubbeli bir tavanı vardır. Tavanın dış tarafı 50-60 cm kalınlığında toprakla örtülerek, mahzendeki suyun kışın donmaması amaçlanmıştır.

Mahzeni, Akçasu Mahallesi Ulukavak Sokak'ta yerleşik, Muslubeyoğlu Hacı Hüseyin Hüsnü Efendi yaptırmıştır. Bu zatın torununun torunu olarak bu satırların yazarının aile büyüklerinden duyduklarına göre, ikisi birlikte, değirmen ile su mahzeni, 1880'li yıllar içerisinde yaptırılmış bulunmaktadır.

Su mahzeni iki ayrı amaçla yapılmış; ya da iki ayrı iki işlev için düşünülmüş ve yararlanılmıştır. İlk amaç, mahzenin hemen yanındaki Hacıhüseyinler bahçesinin sulanmasıdır. Mahzenin alttaki vanası açıldığında, boşalan sular, ucu vananın bulunduğu yerdeki "poyra" diye adlandırılan ve kiremit toprağından yapılmış künklerden oluşan su hattıyla, Hacıhüseyinler bahçesine akar ve bahçede arklara alınarak, bahçedeki meyve ve sebzeler sulanır.

İkinci ve belki de daha önemli amaç, her an kullanılmaya hazır depolanmış suya olan ihtiyaçtır. Çünkü Safranbolu evleri ahşap materyalden yapılmıştır; bu evlerin yangına karşı korunması öncelikle düşülmesi gerekli, asla göz ardı edilemeyecek bir konudur. Zaten bu nedenle, Safranbolu'nun hem tarihsel kent merkezindeki ve hem de Bağlar kesimindeki evlerin bahçelerinde, genellikle küçük ya da büyük bir havuz bulundurulması da hep aynı amaca yöneliktir. Bugünkü gibi şehir içi su şebekesinin ve ona bağlı her sokakta yangın vanalarının bulunmadığı dönemlerde, yangın söndürmede kullanılan emme basma tulumbalardan su püskürtebilmek için, tulumbanın emici hortumunun bir su göletine daldırılması ve insan gücüyle emilen suyun fışkırtılması gerekirdi. Bunun için havuza ya da depolanmış suya büyük gereksinim vardı. Bu yüzden havuzların asla boş kalmaması gerektiği sık sık öğütlenirdi.

Hacıhüseyinler mahzenine su, iki yoldan sağlanılırdı. Birincisi Akçasu deresinden alınan suyun akıtıldığı mahallenin su arkından yararlanılarak mahzen doldurulabilirdi. Ancak, her yıl Mayıs sonundan itibaren Akçasu deresinde su azaldığından ve hatta dere kurduğundan bu yolla mahzenin doldurulması her zaman mümkün olmazdı.

İkinci bir yol olarak, mahzenin her mevsim için sürekli akan suya da ihtiyacı vardı. Safranbolu'da tarihsel süreç içerisinde kentteki yüzü aşkın çeşmeden evlerin bahçelerine de, Belediye tarafından su tahsisleri yapılırdı. Bu suretle ya çeşmenin su haznesinden evlerin bahçesine temiz su verilir ya da

çeşmenin sebilinden akan ve oluğundan taşan su; ki bu suya “suyun ayağı” denirdi ve kullanma ya da bahçe sulama suyu olarak tahsis edilirdi. Bunun için Belediye kütüğünde hangi bahçeye temiz su ya da ayak suyu tahsis edildiğine ilişkin bilgilerin kayıtlı olduğu bir su kütüğü vardı. Her yıl Belediye Meclisi, bu şekilde çeşmelerden ya da çeşme ayağından yararlanan kişilerden alınacak ücreti belirlerdi.

Çeşmelerin haznesinden genellikle bir “masura” ölçüsünde su verilirdi. Masura, eski bir su ölçü birimi olup, Meydan Larousse Lugat ve Ansiklopedisi’nden alınan bilgiye göre 30 dirhem ağırlığındaki bir kurşun kürenin (1 dirhem ise 2,97 gr ağırlığında eski bir ölçü birimidir) geçebileceği delikten akan su, bir masuradır. Çeşme oluğundan akan ve çeşme ayağı denilen su ise, birden çok bahçeye tahsis delebilirdi.

İşte, Hacıhüseyinler bahçesindeki havuzun da Ulukavakdibi mevkiindeki çeşmenin ayağı olarak; daha sonraki yıllar Akkuyruk suyu adı verilen ve Akçasu, Babasultan ve Musalla mahallerindeki bir kısım çeşmeleri besleyen su hattından bir masura su tahsisi bulunmaktaydı. Bu su bahçedeki havuza gelmeden önce, mahzenin önünden geçer ve oradan bir kolla mahzene su verilebilirdi. Mahzenin Ulukavak Sokak’taki kapısının sahanlığının hemen altında, mahzene gelen suyun musluğu vardı. Halen bu musluğun duvardaki deliği görülmektedir. Bu musluk genellikle açık tutulur, mahzen dolduğundan su geri teper, geldiği yerdeki poyranın devamı olan hattın, daha düşük kottaki Hacıhüseyinler bahçesindeki havuza akardı.

Ancak ne var ki, mahzenden 80 yıl kadar sorunsuz biçimde yararlanıldıktan sonra, son 50-60 yıldır, ne mahzenin kapısı, ne de muslukları korunabildi. Yol üzerindeki kapı ile alttaki vananın bulunduğu bölmenin ahşap kapıları, daha sonra demirden yaptırılrsa da, hem kapılar, hem de kilitleri parçalandı, musluklar çalındı, mahzenin içi, taş toprakla dolduruldu.

Safranbolu’nun yeni yerleşimlere sahne olması ve yoğun göç alması sonucu, yeni Safranbolulular arasında mahzen içinde define bulacağını sananlar ile bu değişik yapı da neymiş diye içini görmek isteyen meraklılar, bilenlere sormak yerine, kapılarını kırmayı tercih ettiler. Mahzenin yerleşim yerine uzakta ve gözden ırakta yer alması da korunamamasında başlıca amil oldu. Buna karşın mahzen, yan duvarları ve özellikle kubbeli tavanı yıkılmadan, zamana karşı direncini sürdürmektedir.

Mahzenin bugün için restorasyonu çok kolaydır. Kapılarını takmak ve Ulukavak Sokak’tan geçen su hattından su almak mümkündür. Mahzen nostaljik ya da daha doğrusu belki de turistik bir değer olarak düşünülebilir. Ancak değinildiği gibi, mahzeni koruyamama sorunu yine devam edecek ve bir çözüme kavuşturulamayacaktır. Kimi kötü niyetlilere ya da kendini bilmezlere karşı bir güvenlik sistemi olmadıkça ya da görevlisi bulunmadıkça, restorasyonundan ya da koruma altına alınmasından işlevsel bir yarar sağlanamayacağı söylenebilir.

Kaldı ki, günümüzde her tarafta olduğu gibi Ulukavak Sokak’ta da şehir su şebekesine bağlı yangın vanaları bulunduğu cihetle, yangına karşı, mahzenin yapılış amaçlarından birini oluşturan depolanmış suya eskisi gibi gereksinim kalmamıştır.

Yapılışının ikinci amacı olan, Hacıhüseyinler bahçesinin sulanmasında mahzende depolanacak sudan yararlanılması, eskisi bugün de mümkündür. Ancak artık Hacıhüseyinler bahçesinde de, bir çok bahçede olduğu gibi sebze ve meyve yetiştiriciliği yapılmamakta; bu nedenle sulama suyuna da ihtiyaç duyulmamaktadır. Eskiden Safranbolu’da genel olarak kapalı aile ekonomisi egemendi. Dışardan sadece et, tuz, bez, gaz gibi bahçe ürünü olmayan ihtiyaç maddeleri alınır ve genellikle bahçelerde yetiştirilen meyve ve sebzelerden hem yazın, hem de kurutularak ya da konserve gibi diğer yollarla kışın da yararlanılırdı. Tarlalardan elde edilip, ortakçıların getirdiği ve değirmenlerde öğütülen buğdayın unundan evlerde yufka ekmeği yapılırdı. Günümüzde hemen herkes tarımsal üretimi terketmiş, köyler bile boşalmış ve ne yazık ki büyük bir kesim, tüketim toplumunun bir üyesi konumuna girmiştir.

Bu koşullarda, bugün için mahzen için de, yan tarafındaki değirmen gibi, yakın tarihin, yani 19. yüzyılın sonu ile 20.yüzyılın başının tanığı olmuş, işlevini ve önemini yitirmiş bir yapıdır denilebilir.

09.11.2020